

van de democratie als thema, zowel in een radicale bewerking van de *Oresteia* (458 v. Chr.) van Aischylos als in een nog radicalere bewerking van *Een vijand van het volk* (1883) van Henrik Ibsen.

Samen met Toneelgroep Amsterdam, het Nationale Toneel uit Den Haag en Toneelgroep Oostpool uit Arnhem behoort het in 1991 opgerichte NNT tot de vier grote, rijks gesubsidieerde theatergezelschappen van Nederland. Het NNT is gevestigd in Groningen, waar het sinds 1 januari 2009 het stadsgezelschap is van de Stadsschouwburg. Daarnaast heeft het ensemble een vaste thuisbasis: de Machinefabriek, een voormalig pand van het gemeentelijk energiebedrijf dat in 1996 werd betrokken.

Het gezelschap wordt aangevoerd door Ola Mafaalani sinds deze in Syrië geboren theatermaakster in 2009 de leiding overnam van de schrijvende toneelregisseur Koos Terpstra. Daarvoor had Mafaalani bij Toneelgroep Amsterdam onder meer een aantal Shakespeare-klassiekers geregisseerd en ook in het buitenland naam gemaakt met enkele spraakmakende producties.

Meteen na haar aantreden regisseerde ze bij het NNT een hoogst onconventionele bewerking van Euripides' *Medea* en vervolgens onder meer van Dantes *La Divina Commedia* en Shakespeares *Hamlet*. Aan het begin van het seizoen 2013-2014 maakte ze het alom geprezen *Fellini*, een theaterspektakel met als centrale figuur de Italiaanse cineast Federico Fellini, bekend onder meer van *La Dolce Vita*. Haar echtgenoot, schrijver en regisseur Ko van den Bosch, schreef de tekst voor die voorstelling en nam zelf de hoofdrol voor zijn rekening.

In het seizoen 2013-2014 werd theatercoryfee Gerardjan Rijnders (1949) gevraagd voor een regie van de *Oresteia*, de in bloed gedrenkte trilogie waarin de Griekse treurspeldichter Aischylos, "vader van de tragedie", de evolutie weergeeft die Orestes, zoon van het Myceense koningspaar Agamemnon en Klytaimnestra, doormaakt op weg naar het finale moment waarop het lot zich aan hem voltrekt. De *Oresteia* is een grootse compositie, een theatermarathon vol beelden, gezangen en visioenen, waarin de goden nauwlettend het doen en laten van de mens in de gaten houden en koorleden machteloos de onafwendbare voortgang becommentariëren.

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2014/3.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

[K] **EENDUIDIGE BOODSCHAP, VEELZIJDIGE
VORM. HET NOORD NEDERLANDS TONEEL
IN GRONINGEN**

Zelden is er zo veelvuldig geschreven en gesproken over de teloorgang van de democratische rechtsstaat als in de afgelopen vier, vijf jaar. Directe aanleiding was mogelijk het echec van de zogenaamde Arabische lente, maar ook de moeizame voortgang van het verenigde Europa, de bankencrisis, het opkomend rechts-extremisme en analoge processen maken dat zowel denkers als kunstenaars vraagtekens plaatsen bij de invloed van het volk om beslissingen te forceren dan wel te frustreren.

Het lijkt erop dat het theater in Nederland, vooral in de afgelopen twee, drie seizoenen, zijn missie serieus neemt om op deze actuele ontwikkeling in te zoomen. Het Noord Nederlands Toneel (NNT) uit Groningen koos kort geleden het vermeende failliet

De sterk ingekorte bewerking en de fantasierijke regie van Rijnders laten de kern van de *Oresteia* weliswaar intact, maar worden toch vooral gedreven door een zoektocht naar de actuele betekenis van het drama. Wat min of meer geldt voor het gehele oeuvre van Rijnders, geldt ook hier: de boodschap is helder en compact, de beeldtaal wordt gekenmerkt door een absurde, euforische chaos.

In deel drie van het oorspronkelijke verhaal valt de wraakzuchtige Orestes in handen van de furien, geboren uit het vergoten bloed van zijn overspelige en moordzuchtige moeder Klytaimnestra – bij Rijnders “Klyt” genoemd. In een een-tweetje met de godin Athene zweren de furien uiteindelijk de bloedwraak af en wordt volgens de gangbare opvatting de kiem gelegd voor de moderne democratie.

In de versie van Rijnders echter volgt een kort laatste deel, waarin het anders gaat: Athene velt “ondemocratisch” zelf het vonnis door vast te stellen dat Orestes het volste recht had zijn moeder te doden. En dan, omdat de beoogde staatsorde al om zeep wordt geholpen voordat deze goed en wel gevestigd is, hebben de tot “volk” getransformeerde wraakgodinnen alle reden om in opstand te komen. In een aan Pussy Riot refererende uitdossing en tegen de achtergrond van een in forse letters gebeiteld “Nee!” schreeuwen ze hun verzet uit tegen de gecorrumpeerde macht.

Een sterke, muzikale, tot de verbeelding sprekende voorstelling, met een niet mis te verstane referentie naar het heden. Het slotbeeld voert de gedachten van de toeschouwer naar de veldslagen op de pleinen van Caïro, Istanboel en Kiev, en naar al die andere plaatsen waar de democratie bevochten wordt op machthebbers die door gesjoemel en corruptie de principes van de rechtsstaat ondergraven.

Ook in spel en regie van *Een vijand van het volk* – in dezelfde speelperiode overigens ook op het repertoire van het Antwerpse gezelschap STAN – laat het NNT zien een innovatieve aanpak niet te schuwen. In het seizoen 2012-2013 had regisseur Sarah Moeremans (1979), afgestudeerd aan de acteursopleiding in Antwerpen en de regieopleiding in Amsterdam, de Noorse meester van het naturalisme reeds op actuele zeggingskracht beproefd. Wat ze deed met *Nora* (ook bekend als *Een*

poppenhuis, 1879), herhaalt ze nu, maar dan anders, in *Crashtest Ibsen II: Volksvijand*. Volgens de aanprijzing van het NNT beoogt ze met deze reeks “de klassiekers van Henrik Ibsen (1828-1906) met plankgas tegen de muur [te rijden] om zijn beste ideeën tussen de brokstukken vandaan te halen”.

Een “crashtest”, het woord zegt genoeg, veronderstelt een drastische bewerking, en dat klopt dan ook. In feite spelen de acteurs niet Ibsen, maar zichzelf. Ze vormen met z’n vijven als het ware een schil om de oorspronkelijke voorstelling heen, leveren commentaar op elkaar, maar ook op hun eigen personage of op dat van een collega-acteur. Inleving en identificatie zijn ver te zoeken, met als rechtstreeks gevolg dat het gevaar op de loer ligt van een soort collectieve meligheid, waar de voorstelling dan ook niet altijd aan ontkomt.

De vormgeving van een landschap dat we direct herkennen als dat van modeltreintjes, compleet met minihuisjes en waterstroompjes, de sprookjesachtige uitdossing en de vaak maffe speelwijze van de acteurs houden de kern van het stuk, zeker in de beginfase, behoorlijk op afstand. Pas naar het einde toe krijgt het onderliggende drama voldoende lucht, wanneer het conflict tussen de hoofdpersoon, dokter Stockmann, en zijn broer, burgemeester van een Noors provinciestadje, tot op het bot wordt uitgespeeld.

Ook dit conflict behelst de vraag of de meerderheid van het volk in staat is een juist oordeel

Een beeld uit *Crashtest Ibsen II: Volksvijand*, een voorstelling van het Groningse Noord-Nederlands Toneel uit 2014, Foto Reyer Boxem.

te vellen, in dit geval over een in potentie catastrofale kwestie: de door de dokter aanhangig gemaakte en door zijn broer gebagatelliseerde vergiftiging van het bronwater waaraan het stadje zijn reputatie dankt. Moet de dokter worden gevolgd die evengoed een klokkenluider kan zijn als een dramaqueen? Of de burgemeester, een *Realpolitiker* die deze “volksvijand” zijn spreekrecht wil ontnemen en de goede naam en faam van het kuuroord wil behouden? Uiteindelijk faalt – volgens de dochter van de arts geheel in lijn met Ibsens complete oeuvre – ook hier de democratie, waarin immers de machinerie van leugens, intimidaties en onverdraagzaamheid op volle toeren blijft draaien.

Om die waarheid uit te dragen hadden Sarah Moeremans en haar acteurs in woord, gebaar en vormgeving een enorme hoeveelheid heisa nodig, waar STAN hetzelfde op een kaal podium minstens zo doeltreffend wist te verbeelden. Misschien is het een kwestie van smaak: wie van mening is dat de noodzaak van het theater gelegen is in het vertellen van grote verhalen met een actuele boodschap, en wie daarnaast verrast wil worden door een uitbundige vormgeving, wordt door het NNT met deze Ibsen en met Rijnders' *Oresteia* op zijn wenken bediend.

JOS NIJHOF

www.nnt.nl
